

Nazism som forskningsobjekt

hur ska forskning och undervisning om nazism bäst bedrivas? Att bjuda in en nazist som föreläsare vid en högskola eller ett universitet kan i dagsläget spela den nazistiska rörelsen i händerna. Samtidigt är det ytterst viktigt att dessa rörelser studeras. Problemet handlar inte om yttrandefrihet eller ens om akademisk frihet, utan om hur lärare och forskare på högskolor och universitet ska möta nazisternas nya strategi för att göra sin ideologi rumsren i samhällets etablerade kretsar. I USA har de så kallade historierevisionisterna byggt upp ett institut och startat en tidskrift efter mönster från vetenskapliga institutioner och publikationer. I Sverige är propagandan som riktar sig mot studenter och intellektuella ännu bara i sin linda, men "Matti-affären" visar att nya och säkert mer sofistikerade försök att etablera sig på universitet och högskolor är att vänta. Ett viktigt motdrag måste vara mer forskning om nazismen och Förintelsen och bättre och mer slagkraftiga presentationer av redan befintliga forskningsresultat. Detta temanummer av *Kulturella Perspektiv* är ytterligare ett bidrag till den livaktiga forskning om nazism och rasism som bedrivs vid våra universitet och högskolor.

Varför är det då så angeläget att diskutera forskares förhållningssätt till nazismen som forskningsobjekt? Avstängningen av doktoranden Karolina Matti i Umeå i december 1997 har väckt en debatt om akademisk frihet och yttrandefrihetens gränser. Ska en

nazist kunna bjudas in till ett universitet och få föra fram sina åsikter på ett seminarium eller en föreläsning? Javisst, svarar bland andra *Dagens Nyheters* före detta chefredaktör Svante Nycander. Matti gjorde helt rätt som bjöd in nazisten Dan Berner att tala vid ett seminarium. Forskare måste själva få välja hur de ska söka kunskap om sitt forskningsobjekt, allt annat vore ett ingrepp i den intellektuella friheten (*Västerbottens-Kuriren* 16.12.1997). Nu visade det sig att tillställningen i Umeå varken var ett seminarium eller någon inbjudan i vetenskapligt syfte utan snarare ett propagandamöte utlyst under falsk beteckning. Mötestalaren Dan Berner berättar själv i ett brev till förintelseförnekaren Ernst Zündels hemsida hur förberedelserna gick till och hur han och mötesarrangören Karolina Matti kom överens om att utannonsera mötet på ett sådant sätt att det pro-nazistiska budskapet inte skulle framgå direkt av titeln (ZGram April 11, 1998). I en intervju för *Dagens Nyheter* den 10 december 1997 hävdar Matti indignerat apropå reaktionerna mot mötet att "alla människor oberoende av ras eller inställning måste få komma till tals". Ordvalet är bestickande! Det är just så som nazister vill framställa sig själva — som representanter för en ras, det vill säga den "vita rasen" som påstås vara hotad och förtryckt.

"Matti-affären" visar i själva verket att representanter för nazistiska organisationer inget hellre vill än att bli inbjudna som föreläsare på universitet och skolor. Det ingår

helt enkelt i en medveten strategi för att göra nazismen rumsren. Oavsett hur lovvärt syftet än är så kommer varje inbjudan av en nazistisk talare till en föreläsning att utnyttjas av den nazistiska rörelsen för att peka på att man har accepterats som en samtalspartner i den offentliga debatten. Videoinspelningen av tillställningen visar vilken vikt nazisterna fäster vid chansen att få framföra sitt budskap i ett mer respekterat forum. Den lärare eller forskare som inte tar detta i beräkning är mer än lovligt naiv. Kan det ändå finnas skäl för att bjuda in en företrädare för nazismen? Någon vetenskaplig dialog om Förintelsen och nazismens ideologi kan ju inte förväntas. Återstår möjligheterna att få "förstahandsinformation" om den nazistiska rörelsens politik och mål och det politiskt/pedagogiska syftet att bemöta nazismens ideologi i en öppen diskussion. Det är framför allt det förstnämnda som har lyfts fram i debatten. "Om vi tror att nynazismen är eller kan bli ett stort problem i Sverige måste vi", enligt Svante Nycander, "hitta sätt att lära känna den." Det gäller att etablera kontakt med ett "svårfångat och till stor del okänt studieobjekt". Nazismen måste studeras som ett "socialt fenomen" (*Västerbottens-Kuriren* 16. 12. 1997).

Det är högst väsentliga uppgifter för forskningen men frågan är om en inbjudan till en nazist att föreläsa är rätt metod? Vi kan knappast förutsätta att inbjudna representanter för nazistiska organisationer kommer att agera studieobjekt på forskarens eller lärarens villkor. Kan vi ens förutsätta att de svar som ges i sådana sammanhang är uppriktiga? Naturligtvis inte, man får räkna med att budskapet kommer att anpassas allt efter sammanhang och publik. Just nu är det opportunt för nazister att framställa sig som yttrandefrihetens försvarare. Så kan Dan Berner skriva på Västerbottens-Kurirens ledarsida att nazister visserligen kan sägas vara antidemokrater men yttrandefriheten

är man inte emot. Internt och i den traditionella kretsen av sympatisörer har man naturligtvis en annan jargong. I Nordlands nyhetsbrev nummer 15 1997 hotar samme Berner alla "hycklande" politiker och journalister att de en dag kommer att firas upp i lyktstolpar med en snara kring halsen. "Det må ta tio, tjugo eller femtio år, men den dagen kommer."

Det dubbla budskapet återfinns på alla nivåer. Kärnan i den nynazistiska retoriken utgörs förstås av förnekandet av Förintelsen och påståendet att målet "bara" är att skicka invandrarna tillbaka till sina hemländer. De "nazistiska skämt" som publiceras i anslutning till Nordlands hemsida talar ett annat språk: "Vad gör en jude som tittar i en askkopp. — Släktforskar". På samma sätt uttrycker Vit Makt-musikens texter sig råare och mer rakt på sak. Karolina Matti låtsas inte förstå vad som menas med begreppet våldsideologi — "... idéer kan väl inte vara våldsamma." (*Västerbottens-Kuriren* 17. 12. 1997), men hela upplägget i Nordlands nyhetsbrev och "judeskämt" syftar till att uppväcka känslor av gränslös avsky och hat mot "rasfrämlingar" och homosexuella. Judar och invandrare, homosexuella och framför allt "negrer" porträtteras systematiskt som pedofiler och våldtäktsmän som förorenar den vita rasen och medvetet sprider HIV-smitta i landet. Det är precis samma sorts propagandametoder som rörde vägen för Förintelsen. En systematisk kampanj som syftar till att avhumanisera vissa grupper och sätta människors naturliga förmåga till empati och solidaritet ur spel. Några direkta uppmaningar till våld behövs inte — de finns där redan i "skämten", musiktexterna och "nyhetsrapporterna".

Vill vi förstå nynazismens ideologiska väsen och tyvärr också en viktig del av dess attraktionskraft, så är det i den nazistiska retorikens undervegetation och Vit Makt-musikens puls som vi måste leta. Det är här,

i den interna jargongen och propagandan riktad till sympatisörer som forskarens förstahandsinformation finns att hämta. Det samma kan sägas om nynazismens sociala rötter. Vill vi studera nazismen som ett socialt fenomen är föreläsningssalen ett sällsynt dåligt val. Universitet och högskolor är än så länge en främmande miljö för nazister. I dag är det i helt andra sociala sammanhang som de nazistiska rörelserna rekryterar sina medlemmar och sympatisörer. Forskningens mest bjudande uppgift måste vara att identifiera och komma i kontakt med de grupper av främst ungdomar som lockas av nazistiska rörelser. Det gör man bäst ute på det "sociala fältet", på gator och torg i samband med nazistiska manifestationer, på ungdomsgårdar och vit makt-konserter.

Återkommande konferenser och symposier, och samarbete över ämnesgränserna för att utforma bättre studiekurser om nazismen är minst lika viktiga. Det vore katastrofalt att försöka tiga ihjäl nazismen, men en öppen diskussion kan inte heller föras på nazisternas villkor. Ytterst handlar det om att avvisa en rörelse som öppet går emot ett demokratiskt och civiliserat samhälles mest fundamentala grundval — alla människors lika värde. Här måste även den enskilde forskaren ta ställning. Att medverka i presentationen av detta temanummer om nazism och rasism är ett sätt.

Nedan presenteras fyra bidrag från den pågående forskningen om nazism och rasism inom fyra olika discipliner. I en översiktsartikel beskriver idéhistorikern Lena Berggren den svenska nazismens framväxt, olika organisationer och historia från 1930-talet och framåt. Medias rapportering om nazistiska och rasistiska våldsdåd tas upp till kritisk granskning av sociologen och medieforskaren Birgitta Löwander. Etnologen Anna Lundström har studerat hyllningarna till Karl XII och deras ideologiska och rituella innebörder. Den svenska läkarkårens

inställning till nazism och asylsökande judiska läkare är ämnet för den fjärde artikeln, författad av läkaren Ulf Högberg.

Denna artikel har tillkommit i ett samarbete mellan följande personer:

Ronny Ambjörnsson, professor, idéhistoria

Lena Berggren, fil.lic., idéhistoria

Billy Ehn, professor, etnologi

Inger Ehn Knobböck, fil.dr, historia

Tom Ericsson, professor, historia

Stephen Fruitman, fil.kand., idéhistoria

Per Frånberg, docent, historia

Ulf Högberg, docent, obstetrik och gynekologi

Jonas Liliequist, fil.dr, historia

Marianne Liliequist, docent, etnologi

Svante Norrhem, fil.dr, historia

Summary

Nazism and Research

How is research and teaching on Nazism best conducted? Despite the nearly universal condemnation of an unsanctioned "lecture" by a member of a Swedish Nazi party held at Umeå University in December 1997, a number of complex questions have been raised about the role of the researcher and the research object, as well as about the qualitative difference between conducting thorough-going research into Nazism, past and present, and allowing Nazi ideologies to penetrate the universities. An important way of countering the latter is to do more research into Nazism and the Holocaust and produce better, more accessible presentations of the wealth of research already extant. Insight into the nature and essence of Neo-Nazi ideology can hardly be expected to be won through highly-censored and propagandistic "lectures", but rather by closely studying the undergrowth of Nazi rhetoric and White Power music, the internal jargon and propaganda directed toward sympathizers and prospective members. It would be a fateful mistake to try and ignore Nazism, but neither can an open discussion be conducted on its own conditions. Recurring conferences and symposia and interdisciplinary efforts at designing improved study courses on Nazism are important contributions to maintaining the very fundament of our society which these movements reject — the equal rights of all mankind.